

گرد آورده و به دست ما رسانده اند؛ آنان غالباً از حد نقل حدیث فراتر رفته و با توضیحات مناسب و گویا، زنده بودن آرمان مهدویت و نقش آفرینی آن در زندگی را نشان داده‌اند.

مروری بر گنجینه‌هایی مانند کافی، کمال الدین، غیبت نعمانی و غیبت طوسی در میان کتاب های مقدمه؛ و منتخب الاثر، مجلدات مربوط به بحار الانوار (مجلد ۵۱ تا ۵۲)، العبقری الحسان و معجم احادیث الامام المهدي در سده‌های اخیر، صحت مدعی ما را می‌نمایاند.

۱۲ در میان منابع مهدوی، کتاب میکایل المکارم، جایگاهی ویژه دارد؛ چرا که در آن، درایت به خدمت روایت آمده است. مؤلف محقق و باورمند این گنجینه نفیس، فقه الحدیث را با نقل اخبار در آمیخته و نتایج کاربردی برای بهینه‌سازی زندگی و جهت دادن

در چند گروه می‌آورد؛ استخلاف، سفارت، برانگیزد و او را به سوی اهداف برتر سوق دهد. پرسش‌هایی مانند «آفلا تتفكرون؟»، «آفلا تعقلون؟» و... الگوهایی مناسب در جهت تحریک و بسط تفکر هستند. نیز پرسش‌هایی مانند «مالکم کیف تحکمون؟» را در مقوله درخواست دوری و استدلال، می‌توان طرح کرد.

۱۳ شیوه بیان تمثیلی؛ انواع مثل های قرآن که معمولاً تا کنون در فضای پژوهش‌های ادبی مرور می‌شده، اینک باید در فضای تربیتی برای بهسازی تربیت کودکان مطرح شود.

۱۴ شیوه تشبیه؛ قرآن در بیان شباهت بعضی از آموزه‌ها با برخی پدیده‌های ملموس و محسوس، بدون اینکه وجه شبه را بازگوید، تفکر مخاطب را برمی‌انگیزد تا خود ببیند؛ آنگاه به مدد حکمت‌های اهل بیت علیهم السلام وجه شبه را بیابد و بدین سان جنبه‌های تربیتی

است، گرچه شاید محقق (سیدحسین سبزواری) به این نکته توجه نداشته است. در این پژوهش، روایات یادشده به حدود ۲۰ نوع تقسیم شده است، محقق، ابتدا تمام این روایات را که در بیان فضیلت امیرمؤمنان است، در دو گروه اصلی جای داده است؛ گونه شناسی گفتار نبوی و گونه شناسی رفتار نبوی.

محقق بخش اول یعنی گونه‌های گفتاری را به سه گروه اصلی تقسیم کرده است: محتوایی، اسلوب گفتاری، زیبایی و ارتباطی. آنگاه ذیل این سه عنوان کلی، انواع مختلف می‌آورد؛ تنبیهی، تبیینی (با تقسیمات فرعی آن)، تشبیهی، پرسشی، تأکیدی، استفساری، تشریحی، انذار و تحذیر، تشویق و ترغیب، توبیخ، امر و دستور، تکریم زبانی، تعلیمی، تقدیه و استصاری.

وی در بخش دوم، گونه‌های رفتاری را در چند گروه می‌آورد؛ استخلاف، سفارت، تفویض، نجوا، اشاره، بهره‌برداری از موقعیت‌های مکانی و زمانی، تکریم فعلی، شادمانی و تبسم، حزن و بکا، همدردی و احتجاج.

۱۱ ذیل هر عنوان، نمونه‌هایی از نصوص یاد شده است. این داده‌ها به ما کمک می‌کند برای عمل به حدیث شریف نبوی که فرمود: «ادبوا اولادکم علی حب علی بن ابی طالب»، برنامه‌ای عملی و کاربردی طراحی کنیم. خوشبختانه ظرفیت چنین برنامه کاربردی در متون معتبر و حیاتی موجود است و فقط باید این ظرفیت را بازیابیم و فعال کنیم.

۱۱ مشابه آنچه را در باب کتاب سترگ الهی، قرآن و نیز در باره نخستین امام معصوم، سیدالأوصیاء،

و تجربه‌مندان در زمینه مسائل تربیتی، اصحاب رسانه، والدین و دیگر مربیان و خلاصه هر کسی که اندک ارتباطی با این ضرورت فراموش شده دارد.

بدین روی، مثال هایی که محض نمونه در این گفتار بیان می‌شود، برای توجه دادن به منابع مرتبط است، نه اینکه استقصای تام مورد نظر باشد، که چنین استقصایی به زمانی دیگر و مجالی گسترده‌تر و فضایی کارشناسانه‌تر نیاز دارد.

۹ سخن گفتن قرآن با مردم یادآوری می‌شود که با اهداف و دستاوردهای فیک (یادشده در بند ۲ و ۳ این یادداشت) سازگار است، بیان می‌شود.

۱۰ شیوه پرسشی؛ قرآن بارها حقایقی را که می‌توان به شکل خبری توضیح داد، به شکل پرسشی بیان می‌دارد تا درون انسان را برانگیزد و او را به سوی اهداف برتر سوق دهد. پرسش‌هایی مانند «آفلا تتفكرون؟»، «آفلا تعقلون؟» و... الگوهایی مناسب در جهت تحریک و بسط تفکر هستند. نیز پرسش‌هایی مانند «مالکم کیف تحکمون؟» را در مقوله درخواست دوری و استدلال، می‌توان طرح کرد.

۱۱ شیوه بیان تمثیلی؛ انواع مثل های قرآن که معمولاً تا کنون در فضای پژوهش‌های ادبی مرور می‌شده، اینک باید در فضای تربیتی برای بهسازی تربیت کودکان مطرح شود.

۱۲ شیوه تشبیه؛ قرآن در بیان شباهت بعضی از آموزه‌ها با برخی پدیده‌های ملموس و محسوس، بدون اینکه وجه شبه را بازگوید، تفکر مخاطب را برمی‌انگیزد تا خود ببیند؛ آنگاه به مدد حکمت‌های اهل بیت علیهم السلام وجه شبه را بیابد و بدین سان جنبه‌های تربیتی

عکس: مهر

آیا رویکرد تربیتی قرآنی با اهداف «فیک» قابل تطبیق است؟

نقش خطابه های قرآنی در برنامه های تربیتی

۷ از یاد نبرده‌ایم که تا کنون تلاش‌های زیادی در جای‌جای جهان اسلام صورت گرفته که قصه‌های قرآن را به زبان و بیان و فهم کودکان نزدیک سازد؛ تلاش‌هایی که در قالب‌هایی مانند کتاب، جلسات قصه خوانی، شکل‌های متنوع صوتی و تصویری (اعم از کلیپ و فیلم و پویانمایی و...) به‌دست مصرف کننده رسیده است. نیز از یاد نمی‌بریم نامه‌هایی که در فضای تربیتی کودکان مطرح شده است. این کارکنان این جهادهای مقدس، از این و آن می‌بینند. پیامد کارهای دشمنان دانا و دوستان نادان، در بیجا که در این زمینه همسو است. بدین روی، اجر تمامی مجاهدان مخلص این میدان با خدایی باد که: «لا یضیع اجر المحسنین».

۸ اما سخن در این گفتار، فراتر از بازگویی و بازنویسی قصص قرآن است؛ بلکه نوع خطابه‌های قرآن را در این روی آورد، می‌توان در کانون توجه قرار داد؛ به این هدف که گام‌های اجرایی و کاربردی تربیت قرآنی - اهل بیته را از همان سنین کودکی برداریم و فاصله نامبارک موجود میان ادعای دینی فرد و جامعه‌مان با واقعیت درآورد فعلی را بتدریج کم کنیم.

۱۰ در پژوهشی دیگر، روایات رسول خدا صلی الله علیه و آله در باره امیرالمؤمنین علیه السلام با دسته‌بندی نویسندگان و شاعران و دیگر هنرمندان در حوزه ادبیات و هنر کودکان، صاحب‌نظران

که رویکرد ترویجی را ویژه افرادی بدانند که توان و تاب پژوهش‌های نظری محض را ندارند، به گونه‌ای که با اندکی اغراق، پژوهشگران گاهی متأسفانه با نگاه «عاقل اندر سقیه» به مروجان و مبلغان بنگرند. در این رویکرد، فروکاست مقوله مهم تربیت - که یکی از اهداف اصلی پیامبران و امامان معصوم علیهم السلام بوده - به هدفی فرعی را شاهدیم. و بسا زیان‌ها که از این فروکاست نابه جا دیده ایم!

۹ اگر به این نکات نیک‌بگیریم، می‌بینیم که آن‌ها رویکرد خردپسند جهانی (فیک) با این هدف‌گیری و حیاتی قرآن و مکتب‌اهل بیت علیهم السلام، اگر نه در تمام جزئیات، دست‌کم در کلیات، اشتراک دارند. در این سخن، هویت عقل محور دین صحیح الهی (مبتنی برقرآن و عترت) گواه مهم این مدعا است. بدین روی امید می‌رود که گوینده در این سخن، تحت تأثیر فضای رایج نباشد که هر پیشرفتی در دانش بشری را به دین نسبت می‌دهد، بی‌توجه به اینکه دانش بشری مجموعه‌ای از فرضیه‌های انباشته زاینده است، در حالی که مکتب وحی، بر حقایق الهی استوار است.

۱۰ کلامی که در باب تطابق رویکرد قرآن با رویکرد فیک گفته شد، امید می‌رود که برخاسته از این حقیقت باشد که در کلام بلند امام کاظم علیه‌السلام، حجت‌های خدا را دو گونه می‌داند: حجت باطنه یعنی عقل موهبتی الهی به انسان و حجت ظاهره یعنی پیامبران و امامان علیهم السلام.

۱۱ انتقادی، آمادگی برای تعامل مؤثر اجتماعی، گسترش روحیه خلاقیت، افزایش هوش هیجانی، کنترل پرخاشگری و دیگر اختلال‌های تربیتی، پرورش بردباری، توسعه فرهنگی، آموزش راهبردی تفکر، مهارت مثبت اندیشی، ارزش آموزی، بها دادن به پژوهش، فرا گرفتن روش‌های فکوروزی در عمل و انتقال آنها به دیگران.

۱۲ بارها گفته‌ایم و بار دیگر به یاد می‌آوریم که قرآن، در معرفی خود، «حیات بخشی» را مطرح می‌کند (دعاکم لما یحییکم)، نه آموزش مطالب خشک و خشکی که بار مسئولیت در پی نداشته باشد.

۱۳ افزون‌تر از خدای خود خواهد و برای دستیابی به آن بکوشد. این وجهه روشن دین، یعنی «درهم تنیدی علم و عمل و ایمان و ترویج و تربیت و خودسازی و جامعه‌سازی» همان حقیقتی است که گاهی تحت‌الشعاع کنکاش‌های شبه علمی دانشمندان قرار می‌گیرد و فراموش می‌شود؛ بدین سان

امین
اسماعیلی‌شهریف
دین پژوه

۱۴ نزدیک به نیم قرن پیش جریانیت در دنیا شکل گرفت که ابتدا عنوان خاصی نداشت، اما بتدریج «فلسفه برای کودکان» (فیک) نام گرفت. این جریان در حدود دو دهه پیش به کشور ما وارد شد و خیلی زود جای خود را یافت، تا آنجا که به‌عنوان بخشی مستقل در برخی از پژوهشگاه‌ها مطرح شد، کتاب‌هایی بر مبنای آن تألیف و ترجمه شد، نشریه‌ای علمی بدان اختصاص یافت و همچنان رو به گسترش دارد.

۱۵ در این جریان که هدف اصلی آن ترویج اندیشیدن در میان کودکان از سن کودکی است، فلسفه به معنای عناوین رایج در میان فلاسفه مسلمان (مانند: وجود و ماهیت، جوهر و عرض، مقولات عشر و...) مورد نظر نیست، بلکه به معنای تربیت افراد بر مبنای آموزه‌های است، مانند: تشخیص، گردآوری اطلاعات مرتبط، واکاوی، تعمق، ارائه، سنجش، خودانتقادی، خردورزی، آفرندگی، انعطاف‌پذیری، شفافیت، سازمان‌دهی یافته‌ها، خودکنایی، کاوشگری، تعامل و عناصری مانند آنها.

۱۶ «فیک»، از تحولاتی رفتاری یاد می‌شود، مانند: رشد اخلاقی و اندیشگی کودک، تربیت کودکان متفکر، تفکر

نیم‌نگاهی به ترجمه وصیت امیرمؤمنان به فرزندش امام حسن (ع) به قلم سید مهدی شجاعی

آیین زندگی

عبداللهی‌مردی
فصل فرهنگی

۱۷ سید رضی (م ۴۰۶ق) آن پیش از سخنای امیر مؤمنان علیه السلام را که در کتب پیشین نقل شده بود خوانند

۱۸ و از میان آنها آنچه را که به‌نظرش بلیغ و رساتر بودند، برگزید و با عنوان نهج البلاغه تدوین کرد.

۱۹ در کتاب نهج البلاغه، برگزیده سخنان حضرت در سه بخش سامان یافت؛ خطبه‌ها (سخنرانی‌ها)، نامه‌ها و جملات کوتاه (کلمات قصار). این کتاب با وجود اینکه گزیده سخنان امیر مؤمنان علیه‌السلام است اما افزون بر مطالب متنوع علمی - دینی، شامل چگونگی نگرش امیر مؤمنان علیه السلام به زندگی نیز است که رهگشای انسان امروزی خواهد بود.

۲۰ این کتاب از دوره زندگی سیدرضی تاکنون مورد توجه بسیاری از ادا، علما و شیعیان حضرت قرار گرفت و به زبان‌های مختلفی همچون انگلیسی، اردو و فارسی ترجمه گشت. متن کامل آن بیش از چهل بار از سوی مترجمین مختلف به فارسی برگردانده شده است. این تعداد ترجمه، جدا از ترجمه‌هایی

۲۱ شده‌اند، حضرت در جایگاه پدرامت، ما انسان‌ها را به‌عنوان فرزند مخاطب قرار داده است.

۲۲ حضرت ضمن بیان صفات انسانی، برخی از اموری را برمی‌شمارد که برای تربیت فرزندش انجام داده است از جمله اینکه: «من پیش از آنکه زمین دلت، سفت و سخت شود و دلت بذر دیگری را بپذیرد، به کشت ادب در وجودت همت گماشتم، تا محکم و استوار، دل به کار بسیاری از آنچه اهل تجربه، پالایش بوده‌اند و خود آرموده‌اند، بهره برداری...».

۲۳ آنگاه بیان می‌دارد که چه توشه‌ای از تعمق و مطالعه در احوال گذشتگان برداشته و آن را برای فرزندانش به ارمان می‌گذارد. اگر بخواهیم گزیده‌هایی از متن را بیابیم باید تمام متن را نقل کنیم اما به اختصار بیان می‌کنم که محتوای این وصایا شامل مواردی همچون سفارش به موعظه، سفارش به زهد، سفارش به حکمت، یاد مرگ، دیدن سختی‌های روزگار و اندیشه در تاریخ و پندآموزی از آن، امر به معروف و نهی از منکر، جهاد در راه خدا، تقه در دین، صبر، توحید، توکل، دعا، رزق، بیان اوصاف دنیا و فریبندگی می‌توانیم بگوییم که مخاطب نامه عموم مردم هستند و همان‌طور که برخی یادآور

۲۴ خیر (استخاره) و دیگر موضوعات مهم زندگی است. یکی از ترجمه و شرح‌های این متن بلند بالا، اثری است با عنوان آیین زندگی، وصایای امیرالمؤمنین (ع) به امام حسن مجتبی (ع) که از سوی سید مهدی شجاعی انجام شده است. این اثر، با مقدمه‌ای درخور، ترجمه و توضیح عبارات نامع است. عبارات همراه با ترجمه‌ای سلیس، زیبا و روح نواز است، به‌طوری که مترجم کوشیده تا عطری از سخن امیر الکلام را به مشام خواننده برساند.

۲۵ توضیح‌هایی مترجم که با عنوان اشارات ذیل برخی از عبارات آمده است، با استناد به سخن حضرت در منابع دیگر است. به نوعی تفسیر سخن حضرت به سخن حضرت است و نکات آموزنده و شایسته‌ای را نقل کرده است.

۲۶ از زیبایی‌های این اثر می‌توان به مقدمه مترجم اشاره کرد. ناشر در مقدمه با بیان اینکه این رهنمودها و سفارشات و راه توشه‌ها، همه از آنچه را که یک انسان برای زندگی در این جهان به آن نیاز دارد، مورد توجه قرار داده‌اند؛ ولی این فقط ظاهر ماجراست؛ به ذکر نکاتی در مورد وصیت و شرایط آن و به باطن نامه امام اشاره می‌کند، چرا که بهترین و بزرگترین پدر عالم به عزیزترین فرزند عالم وصیت

آیات را استوار بدارد.

۱۰ به این شیوه‌ها می‌توان افزود: سبزواری در زمین و نشانه‌های خلقت و تاریخ، بیم و امید، جمال احسن، نکات درون داستانا، توجه دادن به آیات خلقت در خلال سوگندها، حروف مقطعه، بیان موارد خرق عادت و...

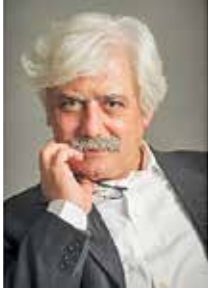
۱۱ در پژوهشی دیگر، روایات رسول خدا صلی الله علیه و آله در باره امیرالمؤمنین علیه السلام با دسته‌بندی نویسندگان و شاعران و دیگر هنرمندان در حوزه ادبیات و هنر کودکان، صاحب‌نظران

۱۲ امام امیرالمؤمنین علیه السلام گفته شد، در باب آخرین حجت خدا، حضرت بقیةالله خاتم الأوصیاء، عجل الله فرجه نیز می‌توان گفت.

۱۳ باور قلبی و عملی به آموزه مهدویت - که نشاتگر فرجام نیکوی انسان است و بازآفرینی جان و جهان در گرو آن است - در سپهر آموزه‌های نبوی آن چنان اهمیتی دارد که هزاران حدیث معتبر، از فریقین بدن اختصاص یافته است. این احادیث را، محدثان متقدم و متأخر در مجموعه‌هایی

۱۴ امام امیرالمؤمنین علیه السلام گفته شد، در باب آخرین حجت خدا، حضرت بقیةالله خاتم الأوصیاء، عجل الله فرجه نیز می‌توان گفت.

۱۵ باور قلبی و عملی به آموزه مهدویت - که نشاتگر فرجام نیکوی انسان است و بازآفرینی جان و جهان در گرو آن است - در سپهر آموزه‌های نبوی آن چنان اهمیتی دارد که هزاران حدیث معتبر، از فریقین بدن اختصاص یافته است. این احادیث را، محدثان متقدم و متأخر در مجموعه‌هایی

می‌کند و اضافه می‌کند:

۱۶ غرض از چیدن این مقدمات، رسیدن به این نکته است که:

۱۷ مخاطب این وصایا و سفارشات مولا، مایلم، همه ما و تک‌تک ما.

۱۸ پدری که اگر دستت را در دستش بگذاری، می‌توانی مطمئن باشی که برایت بهشت را با همه وسعت و جاودانگی‌اش می‌خرد.

۱۹ این پدر مهربان و با صفا در راه بازگشت از جنگ صفین، در فرصت و مجالی کوتاه، به‌جای ستردن عرق از پیشانی و خستگی از تن، به‌جای خوردن غذا و نوشیدن آب، به‌جای مرهم نهادن بر زخم‌های متعدد، نشسته است و این توصیه‌های آسمانی را برای من و شما نوشته است. وی

۲۰ می‌افزاید: «حیاتی‌ترین نیاز بشر در همه قرون و اعصار، معرفت و آگاهی است. پس بهترین کار برای این امیر مهربانی این است که بشیند و برای تمامی فرزندانش، نسخه آگاهی و معرفت و فلاح و سعادت بیچد.

۲۱ تمامی فرزندانش؟ آری! او اگر چه به‌طور خاص پدر این امت است، اما از منظری دیگر که وجه «ابوتراب» بودن اوست، پدر تمامی فرزندان این کره خاکی است. حیاتی‌ترین نیاز بشر در همه قرون و اعصار، معرفت و آگاهی است. پس بهترین کار برای این امیر مهربانی این است که بنشیند و برای تمامی فرزندانش، نسخه آگاهی و معرفت و فلاح و سعادت بیچد.

۲۲ کاش همه اهالی آب و خاک، همه فرزندان زمین، می‌توانستند نسخه‌ای از این «آیین زندگی» یا «سرمشق حیات» یا «کلیدهای آسمانی» یا «رموز رستگاری» را با خود داشته باشند و به این یقین حاصل شوند که با عمل به این نسخه منحصر به فرد، سعادت و رستگاری را برای هر دو جهان تضمین می‌کنند.»

۲۳ این اثر را نشر نیستان برای نخستین بار در سال ۱۳۸۶ ش چاپ کرد و سپس از آن بارها تجدید چاپ شده است.